

היום נלמד בעזרת ה':

מכות דף טו

(בעמוד הקודם)

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ישנו דין ש'לאו' הניתק לעשה לא לוקים עליו'. כלומר לאו שיש עשה לאחריו, העובר על הלאו אינו לוקה. כגון 'לאו' לא להותיר מבשר הקרבן עד הבוקר, ו'עשה' לשרוף את הנותר באש. ככתוב בתורה "וְלֹא תֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר (= לאו), וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ (= עשה)".

אומר רבי יוחנן שאם העשה קודם ללאו, כן לוקים עליו. כגון האיסור לאדם טמא להכנס לבית המקדש. קודם כתוב בתורה את ה'עשה' להוציא טמא מחוץ למקדש, ולאחר מכן את ה'לאו' שטמא לא יכנס למקדש. ככתוב בתורה "וְצִוְּנוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁלְחוּ מִן הַמִּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זֶבַח וְכָל טָמֵא לִנְפֶשׁ (= עשה) ... וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מִחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם (= לאו)". (ולכן טמא שנכנס למקדש, גם אם הוא יצא מיד החוצה, זה כבר לא יועיל לו להיפטר מהמלקות על הכניסה).

אמרו לו אמרת וכו': שאלו את רבי יוחנן - אמרת את זה? והוא ענה - לא. משום שהוא חזר בו.

אמר על כך רבה אני נשבע שהוא אמר את זה, והדין הזה כתוב בתורה ומבואר במשנה. דהיינו כתוב בתורה את הדין של הנכנס למקדש טמא כנ"ל, ומבואר במשנה שלנו (לעיל דף יג') שהנכנס למקדש טמא לוקה. והיינו משום שזהו לאו שקדם לו עשה. והסיבה שרבי יוחנן חזר בו, משום שהיה קשה לו מהדין של אונס. כדלהלן.

דתניא אונס שגירש וכו': האונס נערה בתולה יש עליו 'עשה' להתחתן איתה ו'לאו' שלא לגרש אותה כל חייו. והעשה קודם ללאו, ככתוב "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה (= עשה) לֹא יִכַּל שְׁלָחָה כָּל יָמָיו (= לאו)". הברייתא אומרת שאונס ישראלי שגירש את אשתו ועבר על הלאו, אם הוא יחזיר אותה בחזרה הוא לא יקבל מלקות. אבל אם הוא כהן שאסור לו להחזיר את גרושתו, הוא לוקה.

והרי העשה כאן קדם ללא, ובכל אופן יכול הישראל לקיים את ה'עשה' להחזיר את גרושתו ולהיפטר ממלקות!

אמר עולא: עולא מתרץ את הקושיא של רבי יוחנן מאונס. באמת באונס אין זה עשה שקודם ללא, אלא לאו שניתק לעשה. ולכן לא לוקים עליו.

והטעם שהוא לאו שניתק לעשה, כי העשה שכתוב באונס ("לו תהיה לאשה") מיותר, משום שאונס יכול ללמוד אותו בקל וחומר ממוציא שם רע (= המתחתן עם אשה ובא לבית דין וטוען בשקר שאין לה בתולים), ולכן בהכרח שהוא נכתב כדי ללמד שהלאו ניתק אליו.

הקל וחומר - אם מוציא שם רע שלא עשה מעשה אלא רק דיבר דיבורים רעים, נצטוו בעשה של "לו תהיה לאשה" קל וחומר שאונס שעה מעשה של אונס שיצטוו בעשה הזה. ומכיון שהעשה הזה מיותר, אנו לומדים בדרך של 'אם אינו ענין'. כלומר אם העשה הזה אינו נצרך להיות לפני הלאו, ניתן אותו לאחר הלאו, כדי שהלאו יהיה ניתק לעשה. ואז אם האונס שגירש את האנוסה יחזיר אותה, הוא יפטר ממלקות.

דחיה: ואכתי אונס ממוציא שם רע לא גמר וכו': אונס לא היה יכול ללמוד את העשה של "לו תהיה לאשה" בקל וחומר ממוציא שם רע. כי יש פירכא לקל וחומר - דוקא מוציא שם רע יש לו עשה, כי הוא גם מקבל מלקות וגם משלם כסף לאבי הנערה. מה שאין כן אונס שאינו משלם אלא רק לוקה, ולכן יתכן שגם אין בו את העשה הזה. ומשום כך צריך לכתוב את העשה הזה במפורש גם באונס.

אלא לא יאמר לו תהיה לאשה וכו': ישנה דרך אחרת להסביר מדוע הלאו של אונס ניתק לעשה. כי העשה "לו תהיה לאשה" שנאמר במוציא שם רע מיותר, משום שהוא יכול ללמוד אותו בקל וחומר מאונס. כי אונס קל יותר ממוציא שם רע שהרי הוא לא משלם, ובכל אופן יש בו את העשה הזה. קל וחומר למוציא שם רע שהוא חמור יותר כי הוא גם לוקה וגם משלם שיהיה בו את העשה הזה. ואם העשה הזה אינו נצרך למוציא שם רע, תן אותו לאונס, ואם הוא לא נצרך לאונס לפני הלאו שלו, שהרי כבר כתוב בו עשה לפני הלאו, תן אותו לאחר הלאו, כדי שהלאו יהיה ניתק לעשה.

דחיה: ומוציא שם רע מאונס נמי וכו': גם לקל וחומר הזה יש פירכא - מה לאונס שכן עשה מעשה ולכן הוא חמור שיש בו את העשה, ואילו מוציא שם רע קל יותר

כי הוא רק דיבר דיבורים. ולכן צריך לכתוב בו במפורש את העשה, וממילא העשה הזה אינו מיותר.

אלא לא יאמר וכו': ישנה דרך אחרת להסביר מדוע העשה של מציא שם רע מיותר. לא כי הוא יכול ללמוד אותו בקל חומר מאונס, אלא משום שהרי היא אשתו כי הוא מוציא עליה שם רע לאחר החתונה, ומדוע צריך לכתוב שיש לו מצוה להתחתן איתה? אלא העשה הזה מיותר, וצריך לתת אותו לאונס לאחר הלאו שלו.

קושיא: ואימא ואם אינו ענין לפניו וכו': מדוע לא נאמר שאם העשה הזה מיותר במוציא שם רע, ניקח אותו ממקומו לפני הלאו של מוציא שם רע, וניתן אותו לאחר הלאו של מוציא שם רע, כדי שהלאו של מוציא שם רע יהיה ניתק לעשה, ומוציא שם רע לא ילקה עליו!

תירוץ: אין הכי נמי ואתי אונס וגמר מיניה: אכן כן. אלא שאונס לומד ממוציא שם רע. כמו שהוא לא לוקה אם הוא קיים את העשה והחזיר את אשתו לאחר הגירושין, כך גם אונס לא ילקה אם יקיים את העשה ויחזיר את אנוסתו.

קושיא: במאי גמר מיניה וכו': איך אונס ילמד ממוציא שם רע? בין אם הוא ילמד בקל וחומר ובין אם ב'מה מצינו' (= שני ענינים דומים בתורה נלמדים זה מזה), יש פירכא ללימוד – מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה!

אלא אמר רבא: הסיבה שהלאו של אונס ניתק לעשה בגלל שהמילים "כל ימיו" מיותרות, כי היה צריך להיות כתוב "ולו תהיה לאשה לא יוכל שלחה". והם באות ללמד שהוא לא יכול להשאיר אותה גרושה כל ימיו, כי יש עליו ציווי לקום ולהחזיר אותה בחזרה. והיינו שהמילים הללו מלמדות שהעשה "ולו תהיה לאשה" הולך אחר הלאו.

נמצא שאכן לאו שקדמו עשה לוקים עליו, ואין קושיא מאונס כי שם אין זה לאו שקדמו עשה אלא לאו הניתק לעשה.

קושיא על דברי רבי יוחנן שאמר לאו שקודם לו עשה לוקים עליו.

א"ל רב פפא לרבא: מדוע לאו שקדמו עשה לוקים עליו? הרי הלאו הזה אינו דומה ללאו של 'חסימה' (= לא לחסום שור בדישו), ומבואר בגמרא לעיל שלוקים רק על לאו הדומה ללאו של חסימה.

אמר ליה - משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מגרע גרע: בגלל שהתורה הוסיפה עשה בלאו הזה הוא נעשה גרוע?

רב פפא מקשה: אי הכי: אם כן גם בלאו שניתק לעשה נאמר כן, שהוא לא נעשה גרוע בגלל כך, ולפי זה ילקו גם על לאו שניתק לעשה!

אמר ליה - ההוא לנתוקי לאו הוא דאתא: אם העשה נכתב לאחר הלאו, הוא בא לנתק את הלאו מהעונש של מלקות, ולתת לו תיקון על ידי העשה. אבל עשה הקודם ללאו אינו בא לנתק אותו, ולכן לוקים עליו.

קושיא על דברי רבא שאמר, לאו של אונס נחשב ניתק לעשה כי כל ימיו בעמוד והחזר קאי.

קושיא: הניחא למאן דאמר וכו': להלן נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בגירסת הברייתא בלאו הניתק לעשה. כדי להבין את הקושיא נקדים לבאר את דברי הגמרא להלן.

תנא השונה ברייתות, אמר ברייתא לרבי יוחנן בענין לאו הניתק לעשה - 'כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, **קיים עשה שבה פטור ביטל עשה שבה חייב**'. רבי יוחנן שאל אותו - מה אמרת? הרי אמרת כאן שתי לשונות סותרים 'ביטול' ו'קיום', וזה לא יתכן (יבואר להלן). או שתאמר רק לשון של 'קיום' דהיינו '**קיים פטור לא קיים חייב**', או שתאמר רק לשון של ביטול דהיינו '**ביטל חייב לא ביטל פטור**'. ואני אומר לך שעליך לגרוס את האפשרות השניה 'ביטל חייב לא ביטל פטור'. אבל ריש לקיש חולק וסובר שיש לגרוס 'קיים פטור לא קיים חייב'. עד כאן דברי הגמרא להלן.

מה ההבדל בין הלשונות? לפי הלשון 'ביטל חייב לא ביטל פטור' המשמעות היא שהעובר על הלאו אינו לוקה עד שיבטל את האפשרות לקיים את העשה. דהיינו המגרש את אנוסתו אינו לוקה עד שידייר אותה הנאה, שאז הוא לא יוכל יותר להחזיר אותה לעולם, ואז הוא ילקה על הלאו. אבל כל עוד הוא לא מדיר אותה הנאה, הוא אינו לוקה על הלאו למרות שלא קיים את העשה, כי הוא עדיין יכול לקיים את העשה. אבל לפי הלשון '**קיים פטור לא קיים חייב**' ברגע שהוא עבר על הלאו וגירש את אנוסתו הוא חייב מלקות, אלא אם כן יקיים את העשה ואז הוא יפטר מהמלקות. ולכן אם מביאים אותו לבית דין, הם אומרים לו או שאתה מחזיר את גרושתך עכשיו או שאתה מקבל מלקות.

הקושיא - דברי רבא שלא של אונס נחשב ניתק לעשה, כי כל ימיו בעמוד והחזר קאי. מסתדרים רק למ"ד שגורסים בברייתא 'ביטל חייב לא ביטל פטור', שאז אכן כל ימיו הוא יכול להחזיר אותה והאפשרות הזו מונעת ממנו ללקות. אבל למ"ד שגורסים 'קיים פטור לא קיים חייב', הרי ברגע שב"ד יאמרו לו להחזיר אותה והוא לא יסכים, הוא יקבל מלקות, ואם כן אי אפשר לפרש את הפסוק כדברי רבא, וממילא אין כאן לאו הניתק לעשה.

תירוץ: מידי הוא טעמא וכו'. הרי כל הטעם שרבא הוצרך לדרוש 'כל ימיו בעמוד והחזר קאי', זה רק לרבי יוחנן כדי שלא יהיה קשה על דבריו מאונס. והרי רבי יוחנן בעצמו גרס בברייתא 'ביטל חייב לא ביטל פטור', ואם כן הדברים תואמים זה לזה.

דתני תנא קמיה דרבי יוחנן וכו'. כפי שביארנו מקודם.

שאלה: במאי קא מיפלגי? תשובה: בהתראת ספק קא מיפלגי וכו'. רבי יוחנן סובר 'התראת ספק שמה התראה'. דהיינו כדי להתחייב במלקות, צריך שיבואו שני עדים ויתרו באדם שרוצה לעבור את העבירה, שאם הוא יעשה זאת הוא יקבל מלקות. אמנם לרבי יוחנן הגורס בברייתא 'ביטל חייב לא ביטל פטור', יוצא שההתראה שהם מתרים בו שיקבל מלקות אם יעשה את העבירה, אינה ודאית. כי גם אם יעבור על הלאו, לא בטוח שהוא יקבל מלקות, והדבר תלוי האם הוא יגרום לביטול העשה (על ידי שידיר אותה בהנאה) או לא. כי רק אם הוא יבטל את העשה, יתברר שהוא חייב מלקות. אמנם רבי יוחנן סובר שהתראת ספק נחשבת התראה, ולכן הוא מקבל מלקות.

אבל ריש לקיש סובר שהתראת ספק אינה נחשבת התראה. ולכן הוא לא גורס כרבי יוחנן, אלא 'קיים פטור לא קיים חייב'. שאז ברגע שהוא עבר על הלאו הוא חייב מלקות בכל מקרה, רק שיש לו אפשרות לתקן את הלאו על ידי קיום העשה.

ואזדו לטעמייהו: רבי יוחנן וריש לקיש הולכים לשיטתם במקום אחר. הנשבע שהוא יאכל ככר לחם זה היום, והתרו בו שני עדים שלא יעבור על שבועתו, ועבר היום והוא לא אכל אותו. אמרו על כך רבי יוחנן ור"ל שהוא לא לוקה על שעבר על שבועתו. אך כל אחד אמר זאת מטעם אחר.

לדעת רבי יוחנן הוא לא לוקה משום שזהו לאו שאין בו מעשה. כי הוא ישב כל היום ולא עשה כלום, ולדעת רבי יוחנן לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. אבל **לדעת ר"ל** הוא לא לוקה משום שזו התראת ספק, כי הוא יכול לאכול את הככר עד סוף היום.

רבי יוחנן לא אמר כר"ל, כי לשיטתו התראת ספק לוקים עליה. ואילו ר"ל לא אמר כרבי יוחנן, כי לשיטתו לוקים על לאו שאין בו מעשה. (נמצא שהם חולקים בשני נושאים).